

U predgovoru Sabljak s pravom ističe da su naznake šatrovačkog »amoralnosti, cinizam i tvrdoglavost«, da je to jezik protesta, jezik koji se ne brine za konstante. Tvorci šatrovačkih su uglavnom muškarci i oni se njime prvenstveno i služe. Šatrovački se javlja kao stvaralački čin pojedinačni ili grupe. Dakle, kako kaže Sabljak, »valjalo bi uvijek, kad god se govori o šatrovačkom, upozoriti i na ljudski, kreativni, imaginativni faktor u formirajućem šatrovačkog leksičkog sastava, jer koliko god on postao jezikom skupine i kolektiva, on u sebi sadrži nešto od subjekta samog stvaraoca« (str. 7).

Sabljakov rječnik najkompletniji je rječnik ovakve vrste u Hrvatskoj, on se (iako nije striktno lingvistički dovoljno obraden i obrazložen) čita kao vrlo zanimljivi zapis života jednog grada i određenih slojeva ljudi koji u njemu obitavaju. On nas nadasve još jednom upozorava da se u našim gradovima formira specifičan način govora (osim žargona i šatrovačkog), kojemu se malo pridaje važnosti, a kojega se još manje bilježi i proučava. Očekuje nas još mnoga lingvistička i sociolingvistička »rabota«, »rinta«, »šljaka« ili »šljakanac«. Sabljak je svoju obavio pošteno i s mnogo entuzijazma.

FLORIKA ŠTEFAN: »NANOSI«,

»GLAS«, BANJALUKA 1981.

Piše: Ivan Negrišorac

Gоворити о поезији Florike Štefan значи, пре свега, покушати suočавање са песником несумњиво skućenog duhovnog opseга. Не треба бити претерано vibrantnih čula па осетити често коришћена metafora kritičkog govora, metafora o uskom registru i te kako odgovara ovim stihovima који су, истине, понекад menjali motivsko ruho i znakovni signal poetske grade, ali nikada – lirsко jezgro на којем се темелји. Ma šta da pesnikinja dotakne – ljubavne motive, porodične, zavičajne, сеćanje на детинство и младост, evokaciju političkih заноса и слично, sve to izgubiće sopstvenu antičku određenost i metamorfozom poprimiti odličja liraskih kićanki.

Takav obrt svekolike poetske grade u sredstvo duševne projekcije upriličen je, prevashodno, povlašćenim položajem lirskog subjekta ovih pesama. Sve pesme ishode i stiže se u čvrstom »lirsu ja« – središtu, sve pesme i treba shvatiti kao ispodnji talog што се sabira oko tog stožernog principa jedinstva poetske reči, ali treba osetiti i to da je stabilnost tog neromantičarskog postulata takva da ne može a da ne izazove dosadu pri isčitanju tih, uporno ponavljanih obrazaca.

Daleko sam od pomisli da prostor lirskog nema mesta u osećajnosti modernog doba i moderne poezije. Daleka mi je i pomisao da određenjem samog duha vremena rešavamo i pitanja vrednosnog statusa izvesne poetske prakse i da manješkim prosušivanjem taj status možemo da utešeljimo. Dilema, rekao bih, nije može li lirika danas opstajati u čistim čistom obliku ili ne može, već kako je danas liriko uopšte moguće?

У једној песми Florika Štefan, опседнутa sunčevim zrakom који се »не правда пред земљиним licem (за свог благородни и светао čin«, рећи ће:

»Srećna sam od njegovog dodira
kao bilo koji cvet, bilo koja biljka
zatečena u istom životnom prostoru.«

Navedeni stihovi iz, ni bolje ni gore od većine u zbirci, pesama »U istom prostoru« karakterisu pesnikovu zanesenost elementarnim, tim svetom rose, neba, iznenadnih kiša, golubova, žetelica који имају funkciju održavanja harmoničnog balansa između lirskog subjekta i sveta. Mada antička utešeljenost savremenog čoveka nikako nije takva da bezuzvrsno možemo računati na njegovo harmonično uklapanje u stvarnost (pre možemo говорити о takvoj načelnoj nemogućnosti), ipak pesnikinja sve to čini na način dobro poznat iz celokupnog iskustva romatnika i na način koji romantičko osećanje sveta i ne pokušava da učini primerenijim sopstvenom dobu. Vredi li i pomišljati na to kako bi se tragu haiku-iskustva mogao predočiti doživljaj »sunčevog zraka«, koliko bi sugestivnije bilo ukazivanje kroz »ozarenje« i »otkrovenje« detalja čulne stvarnosti? Naravno da pesnikovo opredeljenje за pozdane puteve lirskog komentara, puteve који čitaocu sve objašnjavaju bez ostatka (»srećna sam...« poručuje se tek da nedoumice ne bude), jeste lagodnija mogućnost, ali i povlađivanje nestvaralačkoj produktivnosti.

Kad takva speciteljska praska ne bi bila pravilo, možda bi se i mogla naći poneka reč opravdanja za pesnikovu anarhornu doživljajnost. A da pravilo, zbilja, jeste, osvedočujemo se svim onim pesmama koje suočavaju lirski subjekt sa stanjima što sve drugo nude, ali ne harmoniju. Pesma »Neuništiva tačka«, takođe ni bolja ni gora od ostalih, ukazuje na tegobna iskustva »lirsu ja« i ta »munja, oluja provala oblaka« mogla bi »naseliti celu veseljenu, (na kojoj si tek mala, neuništiva tačka«). Svojen s vasionom i beskrnjem (»pročitajmo ponovo!«), s tim paskalovskim prostorima, lirski subjekt, dakle, nije užasnut; on je tek mala ali »neuništiva tačka«. Ta neuništivost, upravo, i čini da ovaj svet i ne može biti naseljen grozom i istinskim tegobama, i ne može raslojiti jedinstvo lirske harmonije. Na samom kraju pesme, kao poenut, čitamo: »Sve ove bolove u nogama nosio je neki predak, pre tebe.

Legaviš u zemlju da spava bestegobnim snom
predao ih drugom, na samom rođenju.«

I ova blaga opomena, tih memento izrečen »bestegobno«, govori mnogo više o prirodi poezije Florike Štefan nego što se prvim čitanjem uočava. Ako je u prethodno navedenoj pesmi, srećno uklapljeni lirski subjekt bio jezgro из којега se progovara, ovaj potonji, subjekt bez prostranstva sreće, suočen sa smrću olako će se predati pouci o bliskoći s pretkom koji spava »bestegobnim snom«. A tamo где se sve završava upravo muđurovnjem i u naravoučenjem, tamo где je metafora o snu dvojnjina, tamo pravog egzistencijalnog suočavanja i nešta. To je tek lirska blagost poigravanja re-

čima, koja je u nekim drugim, »srećnijim« vremenima možda i bila prihvataljiva, ali danas nije.

Iz takve stereoetipije doživljajnosti sasvim neosetam je, a prirodan, prelaz u »pisalački automatizam«. Racionalna konstrukcija iskaza, где постоји čvrsta veza između subjekta i predikata, i где se uvek »zna« šta se »će reći«, nizanje iskaza po čvrstoj logici već zadatog smisla, pri čemu nekih neočekivanih »ispada« imaginacije gotova da nema, kao i kompoziciono vođenje pesme koje stremi već prepoznatom značajskom planu, sve to na receptivnoj ravni doživjava se kao neumoljiva egzekucija nad rečima, koja unutarnji tonus teksta u toj meri snažava da se čitanje mora prekidati. Nema igre kad sve rečeno, po diktatu samih iskaza, skupljamo u želu van pesme, a u autorskog ličnosti koja se javno ispoveda. Taj duševni izliv mestiščno je u toj meri nezaustavljujiv da pesmu ne čitamo uživajući u tekstu, o u označajlu, već kao da, prevrćući nečiji dnevnik, tražimo svedočanstvo o njegovom autoru. Budući autoprezentaciona lirika, i to najprimitivnije vrste, čini mi se savršeno nepotrebним zadržati razlikovanje lirske subjekta. Takva distinkcija neupotrebljiva je pri analizi ovih pesama.

Ta primedba o »pisalačkom automatizmu« koji sledi logiku duševnog izliva, utoliko je teža što se proteže na celokupan, više od tri decenije dug, rad ove pesnikinje. A upozorenja nisu izostavljena. Recenzirajući prvu knjigu naše poetese, jedan kritičar je 1950. godine priznao njenu »topljinu« i »lirske žar«, ali i ukazao da »će ipak morati još mnogo da radi«. Danas se sa izvesnošću može reći da pesnikinja to nije učinila, te tako svojom sudbinom može poslužiti kao upozorenje mladim piscima o tome kakav stvaralački put treba izbjeći.

Pa vredi li, onda, upozoravati na ona retka mesta где se nasluti poneka valjana pesma? Vredi li upozoravati na »Mirosljubive prizore«, где, prividno neutralnim nizanjem evociranih slika, lirska govor biva sugestivniji nego što inače jeste, ali ipak ne dovoljno da bi to bitno izmenilo ukupnu sliku. U celokupnom stvaralaštvu (ove) pesnikinje, tvrdim, nema pesme koja bi udovoljila strožim zahtevima. Bez neophodnog stvaralačkog erosu, bez strasti koja bi nagonila na složenije oblikovne zahvate – poezija Florike Štefan ostaje, u osnovi, subliterarna pojava koja duboko kompromituje lirske osećanje sveta. Tog erosu, uostalom, nije ni moglo biti: jer ništa konzervativnije od osećanja. »Uzdati se u svoje osećanje«, kaže Niče, »to znači pokoravati se svom dedi i babi i njihovim pradedi i prababi više nego bogovima који су у nama: našem razumu i iskustvu«. Ne kopajući po dubinama bića, ne tragači za neotkrivenim i samozadovoljno se predajući osećanjima – stičemo pozdani duševni arsenal anahronizma.

I tako, iz godine u godinu, taložeći sve novije knjige, stvaraju se »nanosi« које valja poštovati zbog zadivljujuće upornosti. Taj dugi lirske koncert nastavlja se i kao da kraja nema. Pokušati, ponovo, s upozorenjima да je tu neophodan temeljiti zahvat i da valja ili promeniti instrument, ili ovladati veština koja će tu svirku učiniti zanimljivijom – izlišno je, kao što se bez efekta pokazalo i upozorenje od pre tri decenije. Treba se tek podsetiti da za prebiranje po jednoj žici valja biti virtuozi. Ovako, u koncertnoj sali odavno se već dremra.

